

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

0 0 0 0 0 0 0 ◀ 0

УДК 339.5

О. С. Ралко,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ*

О. В. П'янова,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ*

ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИКАМИ АГРАРНОЇ ТА ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ ВИХОДУ НА НОВІ РИНКИ

O. S. Ralko,

*Ph.D. in Economics, docent, Associate Professor of International Economic Relations Department,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv*

O. V. Piankova,

*Ph.D. in Economics, docent, Associate Professor of International Economic Relations Department,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv*

USING BY PRODUCERS OF AGRICULTURAL AND FOOD PRODUCTS IN UKRAINE THE EUROPEAN INTEGRATION AS A TOOL FOR ENTERING NEW MARKETS

У статті визначено роль і місце аграрної та харчової продукції українського виробництва в експорті товарів у країни Європейського Союзу. Обґрунтовано необхідність розвитку та збільшення експорту саме харчової продукції до країн ЄС. Проаналізовано структуру експорту товарів українського виробництва до країн ЄС, що дозволило визначити, що найбільшу питому вагу в експорті складають чорні метали та зернові культури. Досліджено причини коливань експорту за видами аграрної та харчової продукції. Встановлено перешкоди, що стримують нарощення експорту підприємств-виробників аграрної та харчової продукції. Розглянуто успішні приклади провідних підприємств при виході на висококонкурентні європейські ринки. На основі проведеного дослідження особливостей підприємств, що вже експортують продукцію на ринки країн ЄС, встановлено пріоритетні напрямки розвитку експорту українських товарів.

In the article is considered the role and place of agricultural and food products of Ukrainian origin in exporting goods to the European Union. Authors underline the necessity of increasing exports of finished goods to the EU. There was analyzed the structure of Ukrainian products' export to the EU, which allowed to determine that the largest share in exports occupied by ferrous metals and grains. Authors were distinguished the causes of export' fluctuations by type of agricultural and food products. In the article were investigated obstacles that hinder the increase of export for producers of agricultural and food products. Authors were considered successful examples of leading companies in entering to the highly-competitive European markets. Based on the study were determined the characteristics of companies that are exporting products to the EU markets, and were set priorities for Ukrainian exports.

Ключові слова: *європейська інтеграція, євроінтеграційні пріоритети, експорт, аграрна продукція, харчова продукція, вихід на ринки ЄС, структура експорту.*

Keywords: *European integration, European integration priorities, export, agricultural products, food products, access to EU markets, the structure of exports.*

Постановка проблеми. У контексті обрання євроінтеграційного напрямку розвитку України постає необхідність трансформації економічної системи, яка повинна бути конкурентоспроможною в Європейському Союзі. Станом на 2015 рік основними товарними групами, що експортуються до країн ЄС залишаються чорні метали та зернові культури. Для довгострокового розвитку важливою є стратегічна переорієнтація з країни-експортера сировини на експортера готової продукції. Харчова промисловість є однією з провідних галузей промисловості України і однією з небагатьох, що має позитивну динаміку зростання за обсягами виробництва. Саме тому підприємствам харчової промисловості необхідно адаптуватися і використати активізацію співробітництва між Україною та Європейським Союзом для виходу на привабливі високоприбуткові нові ринки країн ЄС. Безумовно існує ряд перешкод, які необхідно подолати для виходу на такі ринки, оскільки з однієї сторони готова харчова продукція українського виробництва у більшості випадків не відповідає вимогам якості та не є сертифікованою за європейськими стандартами, з іншої сторони, наявність сертифікації ще не означає успішний вихід продукції підприємств харчової промисловості України на висококонкурентні ринки ЄС, вихід на які вимагає суттєвих витрат на збут та просування продукції. Проте, тільки розвиток експорту готової продукції та розвиток ще не освоєної для експорту аграрної продукції дозволить Україні виступати сильним та повноправним гравцем в контексті євроінтеграційного напрямку розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням проблематики виходу харчової та аграрної продукції українського виробництва присвячено багато праць як науковців, так і фахівців, експертів, що працюють у цьому напрямку. Зокрема, вивченням питань щодо особливостей зовнішньої торгівлі з країнами ЄС займаються такі провідні вчені, як: Мазаракі А.А. [1], Мельник Т.М. [2], Мостенська Т.Л. [3] та інші. Розуміння проблем та пошук їх вирішення як на загальнодержавному, регіональному рівнях, так і на рівні окремих підприємств є основою та рушійною силою до шляху подальшої євроінтеграції та досягнення високої конкурентоспроможності як держави, так і підприємств промисловості. Розуміння проблематики розвитку в європейському напрямку та підтримка Європейським Союзом здійснюється в різних напрямках – від фінансування та підтримки інституціональних реформ в Україні до окремих проектів таких як, наприклад, Association4you, за допомогою яких Європейський Союз намагається підтримати євроінтеграційні пріоритети національного бізнесу. Поряд із широким висвітленням проблем та розробок шляхів їх вирішення щодо виходу на ринки ЄС та трансформації економіки України в контексті євроінтеграції, незначна увага приділяється тим підприємствам, яким вдалось успішно використати євроінтеграцію як інструмент виходу на нові для них ринки Євросоюзу.

Постановка завдання. *Метою статті є визначення місця харчової та аграрної продукції українського виробництва в загальному експорті продукції до країн ЄС та висвітлення позитивного досвіду підприємств харчової та аграрної сфери у контексті євроінтеграції України.*

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою визначення місця харчової та аграрної продукції українського виробництва в загальному експорті продукції до країн ЄС розглянемо структуру експорту торгівлі товарами України з країнами ЄС за 2013-2015 рр.

Таблиця 1.

Структура експорту торгівлі товарами України за 2013-2015 рр., %

--	--	--	--	--

Основні товарні групи	Питома вага товарної групи у структурі експорту торгівлі товарами з країнами ЄС у 2013 р.	Питома вага товарної групи у структурі експорту торгівлі товарами з країнами ЄС у 2014 р.	Питома вага товарної групи у структурі експорту торгівлі товарами з країнами ЄС у 2015 р.	Зміна 2015 до 2013 р., +/-
Чорні метали	24,5	22,9	20,2	-4,3
Зернові культури	10,4	10,6	12,5	+2,1
Електричні машини	9,0	9,7	11,0	+2,0
Руди, шлак і зола	10,3	9,3	7,4	-2,9
Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	6,3	6,1	2,8	-3,5
Деревина і вироби з деревини	3,7	4,4	5,5	+1,8
Жири та олії тваринного або рослинного походження	3,0	4,7	5,2	+2,2
Насіння і плоди олійних рослин	7,5	5,4	5,0	-2,5
Залишки і відходи харчової промисловості	2,9	3,6	3,8	+0,9
Інші товари	22,4	23,3	26,6	+4,2

Джерело: складено автором на основі [5]

Аналізуючи структуру експорту торгівлі товарами з ЄС варто зазначити, що у вартісному вираженні у 2015 р. обсяги експорту стрімко знизилась на 3987,7 млн. дол. США і склали 13015,21 млн. дол. США. Серед зовнішніх факторів падіння експорту українських товарів до країн ЄС можна виділити: ослаблення процесів відновлення економіки ЄС після кризи 2008-2011 рр.; падіння цін на основні товарні групи, що експортуються; ряд тарифних і нетарифних обмежень зі сторони ЄС з метою захисту власних виробників, що особливо характерно для виробників сільськогосподарської та харчової продукції. Серед внутрішніх факторів падіння експорту можна виділити: відсутність системи просування товарів українського виробництва на державному рівні; брак інформації щодо виходу на ринки ЄС для національного бізнесу; недостатня інформаційна підтримка підприємств, що вже вийшли на ринки ЄС; недостатній рівень володіння англійською мовою, що особливо стосується представників малого та середнього бізнесу; військові дії на сході України, що з однієї сторони унеможливили стабільну роботу підприємств на цих територіях, з іншої сторони – спричинили відмову від ряду вже укладених контрактів з європейської сторони внаслідок невизначеності та високого ризику невиконання умов поставки.

Найбільшим падіння експорту у вартісному вираженні було для наступних товарів українського виробництва: напівфабрикати зі сталі, кукурудза, залізні руди, нафтопродукти, соняшникова олія та кам'яне вугілля. Таке падіння і відобразилось на змінах у структурі експорту товарів України з країнами Європейського Союзу за товарними групами «чорні метали», «руди, шлак і зола» та «палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки». Товарна група «насіння і плоди олійних рослин» у 2015 р. скоротилась у порівнянні з 2014 р., що відбулось переважно через падіння експорту насіння свиріпи та насіння ріпаку. Не зважаючи на падіння експорту кукурудзи, товарна група «зернові культури» практично не втратила своїх позицій у структурі за рахунок збільшення експорту пшениці і залишається на 2 місці за обсягами експорту до країн ЄС, проте у вартісному вираженні у 2015 р. все ж таки переважно через цінові коливання обсяг експорту скоротився на 179,58 млн. дол. США і склав 1625,85 млн. дол. США.

Найбільший приріст експорту товарів українського виробництва до країн Європейського Союзу у 2015 р. був характерний для таких товарів: пшениця, телефонні апарати та комплектуючі, м'ясо птиці, скляні ємності, мідь рафінована та феросплави. Проте, якщо у структурі експорту товарів такі категорії як «зернові культури», «електричні машини», «деревина і вироби з деревини», «жири та олії тваринного або рослинного походження» та «залишки і відходи харчової промисловості» і продемонстрували приріст, то у вартісному вираженні жодна з товарних груп не збільшилась у 2015 р., порівняно з 2014 р..

З метою проведення подальшого дослідження визначимо місце продукції харчової промисловості у структурі експорту товарів з України до країн ЄС. Згідно з Українською класифікацією товарів, розробленою для зовнішньоекономічної діяльності достатньо важко виокремити сільськогосподарські товари від товарів харчової промисловості. Оскільки, розділ «Готові харчові продукти» не включає повний перелік товарів харчової промисловості, наприклад, молоко та молочні продукти включені до розділу «Живі тварини; продукти тваринного походження», а

продукція борошномельно-круп'яної промисловості до розділу «Продукти рослинного походження» і відповідно не входить до категорії харчових продуктів. Тому, визначимо місце товарів аграрної та харчової продукції в експорті товарів з країнами ЄС.

Таблиця 2.
Експорт аграрної та харчової продукції до країн ЄС, млн. дол. США

Розділ	2014 рік	2015 рік
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	137,0	164,0
II. Продукти рослинного походження	2936,3	2444,7
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	793,0	678,3
IV. Готові харчові продукти	899,3	762,1
Обсяг експорту аграрної та харчової продукції до країн ЄС	4765,5	4049,1
Обсяг експорту товарів до країн ЄС	17002,9	13015,2
Питома вага експорту аграрної та харчової продукції в експорті товарами до країн ЄС, %	28,03	31,11

Джерело: складено автором на основі [5]

Не зважаючи на падіння експорту по всім розділам по аграрній та харчовій продукції у 2015 р. порівняно з 2014 р., питома вага її експорту у сукупному експорті до країн ЄС зростає, що свідчить про нижчі темпи падіння щодо інших товарних груп. Виробництво аграрної та харчової продукції є традиційним для України, позиції виробників як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках достатньо сильні та стабільні, а експорт продукції займає майже третину від сукупного українського експорту до країн ЄС. Більше половини експорту аграрної та харчової продукції припадає на продукти рослинного походження. Оскільки, для довгострокового розвитку важливою є переорієнтація з експорту сільськогосподарської сировини на готову продукцію, розглянемо товарну структуру експорту товарів рослинного походження.

Таблиця 3.
Товарна структура експорту українських товарів рослинного походження до країн ЄС

Товарна група	2014 рік, млн. дол. США	Питома вага товарної групи (2014 р.),%	2015 рік, млн. дол. США	Питома вага товарної групи (2015 р.),%
живі дерева та інші рослини	0,26	0,01	1,28	0,05
овочі	23,92	0,81	11,89	0,49
їстівні плоди та горіхи	88,91	3,03	87,54	3,58
кава, чай	3,11	0,11	2,48	0,10
зернові культури	1805,43	61,49	1625,85	66,51
продукція борошномельно-круп'яної промисловості	10,20	0,35	14,33	0,59
насіння і плоди олійних рослин	919,00	31,30	645,29	26,40
шелак природний	0,32	0,01	0,25	0,01
рослинні матеріали для виготовлення	85,12	2,90	55,75	2,28
Всього продукти рослинного походження	2936,27	100,00	2444,66	100,00

Джерело: складено автором на основі [5]

Серед продуктів рослинного походження найбільший обсяг експорту припадає на зернові культури (66,5% у 2015 р.) та насіння і плоди олійних культур (26,4 % у 2015 р.). Нажаль, Україна традиційно залишається саме експортером сировини, а не готової харчової продукції. За для досягнення високої конкурентоспроможності необхідним є системна переорієнтація експорту на готові товари.

Варто відзначити, що за даними Держкомстату, протягом січня-червня 2016 року спостерігалось зростання українського експорту до ЄС по таким товарним групам аграрної і харчової продукції як: молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед – на 56,1%; продукція борошномельно-круп'яної промисловості – на 63,6%; жири та олії тваринного або рослинного походження – на 200,7%; продукти з м'яса, риби – на 193,9%.

Розглянемо детальніше успішні приклади виходу на ринки ЄС виробників аграрної та харчової продукції України.

За урядової підтримки у 2015 р. перші 10 українських виробників молочної продукції, а саме: ТОВ «Люстдорф», ТОВ «Молочний дім», ПАТ «Житомирський маслозавод», Філія ПАТ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей», ПрАТ «Лакталіс-Миколаїв», ТОВ «Гадячсир», Недригайлівський сирцех філії «Роменський

молочний комбінат» ПП «Рось», Філія «Роменський молочний комбінат» ПП «Рось», ПАТ «Золотоніський маслоробний комбінат», Філія «Менський сир» ПП КФ «Прометей» отримали належну сертифікація для експорту продукції до країн ЄС (дозвіл вступив у силу 10 січня 2016 р.).

Розпочали перші експортні поставки молочної продукції 2 підприємства української групи «Молочний альянс». На даний момент групі вдалось заключити договір на поставки молочної продукції з Болгарією. ПАТ «Золотоніський маслоробний комбінат», що знаходиться в Черкаській області, відправив на ринок ЄС 150 кг масла селянського та 560 кг твердих сирів. Філія ПАТ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей» експортувала на ринок ЄС два сорти молока: «Славія» та «Яготинське для дітей». Для виходу на європейські ринки підприємства компанії були сертифіковані за міжнародними стандартами управління та контролю якості ISO 9000 та HACCP. Протягом останніх 5 років здійснено капітальних інвестицій на суму 325,6 млн. грн. Якщо ПАТ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей» одразу відповідало найвищим вимогам по якості молочної продукції та умовам її виробництва, оскільки підприємство є комплексно автоматизованим і нещодавно побудованим, то в реконструкцію та автоматизацію заводу ПАТ «Золотоніський маслоробний комбінат» група «Молочний альянс» вклала суттєві інвестиції. Так, підприємство було реконструйовано та автоматизовано, окрім цього були побудовані нові очисні споруди. Для підтримки брендів компанії і виходу на висококонкурентні ринки компанія впровадила принципи сталого розвитку, виділивши чіткі пріоритети: турбота про здоров'я своїх споживачів, а значить, і про здоров'я всієї нації; натуральність продукції та її висока якість; постійне оновлення технологічних процесів та обладнання. Проте, вихід на висококонкурентний європейський ринок неможливий тільки за рахунок здійснення комплексу заходів для отримання належної сертифікації, необхідним є і просування власної продукції на цьому ринку. З цією метою компанія приймала активну участь у міжнародних виставках, на яких мала змогу презентувати власну продукцію.

Компанії ТОВ «Молочний дім» та ПрАТ «Лакталіс-Миколаїв» відносяться до французької групи Lactalis, яка розпочала свій бізнес в Україні з придбання заводу «Молочний дім» у місті Павлограді у 2007 р. Група Lactalis є світовим лідером з виробництва сирів та молочних продуктів. За оборотом на неї припадає 65% ринку Європи, 18% - Америки, 10% - Океанії та 7% - Африки [7]. З урахуванням походження компанії, її розмірів та ступеню представленості молочної продукції групи в Європі, вивід її українських підприємств на ринок ЄС був передбачуваним. З цією метою компанія інвестувала в забезпечення якості і харчової безпеки своєї української продукції, персонал «Лакталіс» в Україні пройшов навчання з системи менеджменту безпеки та внутрішніх аудитів. Впроваджена система HACCP, сертифікована інтегрована система управління якістю і безпекою харчових продуктів відповідно до вимог стандартів ISO. Успішно запущена програма відстеження продукції на всьому ланцюжку виробництва для оптимального контролю за сировиною і готовою продукцією. Для просування молочної продукції українського виробництва на ринок ЄС компанія використала наявний організаційний капітал.

Розглядаючи успішні приклади серед виробників яєць та яйце продуктів варто зупинитись на агрохолдингу Авангард, який, розпочавши свою роботу у 2007 р., став лідером з виробництва яєць і сухих яєчних продуктів на українському та світовому ринках [8]. Зараз компанія має статус Постійного Експортера ЄС, екпортує продукцію у Великобританію, Данію, Естонію та Італію. Задля ефективного управління процесами виробництва компанія впровадила інтегровану систему управління якістю та біологічної безпеки. Ця система заснована на нормах, встановлених Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO), відповідної виробничої практики (GMP) та відповідної сільськогосподарської практики (GLOBALGAP (EUREPGAP)), щодо рослинництва і тваринництва, а саме: міжнародного стандарту "Система управління якістю" (ISO 9001:2008); міжнародного стандарту "Система менеджменту безпеки продуктів харчування - Вимоги до всіх організацій в ланцюгу виробництва та споживання" (ISO 22000:2005); міжнародного кодексу загальних принципів гігієни харчових продуктів (CAC/RCP 1-1969); FSSC 22000. За даними компанії, вона є лідером по обсягам реалізації яєць та яйце продуктів в Європі.

Висновки. Досліджуючи успішні приклади компаній по експорту товарів до країн ЄС, варто зазначити, що більшість з них – це великі компанії з іноземним капіталом або великі підприємства українського походження. Представники середнього та малого бізнесу практично відсутні серед експортерів на ринки ЄС. Проте, на державному рівні та за підтримки ЄС діють багато програм по інформуванню та залучення суб'єктів малого та середнього бізнесу до експорту на ринки ЄС. Специфікою товарної структури експорту українських виробників до країн ЄС залишається переважно експорт аграрної продукції, в якому представлені крупні агрохолдинги. Представленість саме великих компаній, зумовлена потребою у значних інвестиціях у підприємства, що пов'язана з необхідністю отримання європейських та міжнародних сертифікатів якості продукції, що вимагає оновлення технічного оснащення, контролю сировини та процесу виробництва продукції, а також значні інвестиції у просування товарів на висококонкурентних європейських ринках. Крім цього, наявні негативні тенденції щодо подальшого розвитку експорту аграрної та харчової продукції на територію ЄС, зумовлені високою насиченістю і переважно експортною орієнтацією виробників на території ЄС, низькі темпи оновлення економіки ЄС як наслідок кризи 2008-2011 рр.

Література.

1. Мазаракі А. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. - 2011. - № 2. - С. 5-14. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2011_2_2.
2. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т. Мельник // Міжнародна економічна політика. - 2008. - Вип. 1-2. - С. 241-271. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Меп_2008_1-2_11.

3. Мостенська, Т. Л. Мінімізація екологічних ризиків при виробництві молочних продуктів / Т. Л. Мостенська, О. С. Ралко // Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., 21-22 травня 2015 р. : тези доп. – К.: НУХТ, 2015. – С. 209-211.

4. Ралко О. С. Перспективи розвитку експорту продукції молокопереробних підприємств України / О. С. Ралко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. - 2016. - Т. 22, № 3. - С. 82-90. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2016_22_3_12.

5. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]: Статистична інформація – Режим доступу:– www.ukrstat.gov.ua

6. Украина начала экспорт молочной продукции в ЕС - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://politeka.net/199713-ukraina-nachala-eksport-molochnoj-produktsii-v-es/>

7. Офіційний сайт групи компаній «Молочний альянс» - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://milkalliance.com.ua/company/about-us/>

8. Офіційний сайт агрохолдингу «Авангард» - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lactalis.com.ua/ua/about/figures>

References.

1. Mazaraki, A. and Melnyk, T. (2011), “Suchasni tendentsiyi ta chynnyky rozvytku zovnishn'oyi torhivli Ukrayiny” [Modern tendencies and development' factors of foreign trade of Ukraine] *Visnyk Kyivskoho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu*, vol 2, pp. 5-14.

2. Melnyk, T. (2008), “Eksportnyy potentsial Ukrayiny: metodolohiya otsinky ta analiz” [Export potential of Ukraine: estimation' methodology and analysis] *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, vol. 1-2. - pp. 241-271.

3. Mostenska, T. L. and Ralko, O.S. (2015) “Minimizatsiya ekolohichnykh ryzykiv pry vyrobnytstvi molochnykh produktiv” [Minimizing environmental risks in the production of dairy products], *Problemy ekonomiky pidpryyemstv v suchasnykh umovakh: materialy XI Mizhnar. nauk.-prakt. konf.: tezy dop.* – К.: NUFT, 2015. – pp. 209-211.

4. Ralko, O.S. (2016) *Perspektyvy rozvytku eksportu produktsiyi molokopererobnykh pidpryyemstv Ukrayiny* [Perspective of export for dairy products producers of Ukraine], *Naukovi pratsi Natsional'noho universytetu kharchovykh tekhnolohiy*, vol. 22 (3). - pp. 82-90. – Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2016_22_3_12 (Accessed 12 December 2016).

5. Official site of Derzhkomstatu Ukrayiny. - Available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 10 December 2016).

6. *Ukrayna nachala eksport molochnoy produktsyy v ES (2016)* [Ukraine begins export of dairy products to EU] (Online). Available at: <https://politeka.net/199713-ukraina-nachala-eksport-molochnoj-produktsii-v-es/> (Accessed 21 December 2016).

7. Official site of company «Molochnyy al'yans». Available at: <http://milkalliance.com.ua/company/about-us/> (Accessed 21 December 2016).

8. Official site of company «Avanhard». Available at: <http://lactalis.com.ua/ua/about/figures> (Accessed 11 January 2017).

Стаття надійшла до редакції 20.01.2017 р.

Вропу

ТОВ "ДКС Центр"